

Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi * 2026 * Cilt: 30 * Sayı: 1 * (109-123)
**Ortaokul Öğrencilerinin Eleştirel Dinleme/İzleme Öz Yeterlikleri
Üzerine Bir İnceleme*****

An Examination of Secondary School Students' Critical Listening/Monitoring
Self-Efficacy

Kürşathan GÜRBÜZEL*

Cafer ÇARKIT**

Makale Bilgisi	ÖZET
Geliş Tarihi: 08.02.2025	Ortaokul dönemi öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme becerisini kazanmaları ve etkin bir biçimde kullanmaları gereken bir seviyedir. Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlikleri birtakım değişkenlerle birlikte incelenmektedir. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Öncelikle öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlik düzeyleri belirlenmiş daha sonra öğrencilerin öz yeterlik düzeylerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, anne ve baba eğitim durumu, okul öncesi eğitimi alma durumu, ekran karşısında geçirilen süreye yönelik değişkenler açısından farklılık gösterme durumları incelenmiştir. Araştırmaya İstanbul ili Esenler ilçesinde bulunan ve seçkisiz yöntem ile seçilen okullarda öğrenim gören 1030 öğrenci katılmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında Eleştirel Dinleme/İzleme Özyeterlilik Ölçeği ve yazarlar tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Veri analizi SPSS 26.0 programıyla yapılmıştır. Veri analizinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma, standart hata, bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Araştırmada öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, anne ve baba eğitim durumları, okul öncesi eğitimi alma durumu, ekran karşısında geçirilen süre değişkenleri açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermediği belirlenmiştir.
Kabul Tarihi:07.05.2026	
Doi:10.20296/tsadergisi.1635873	
Anahtar Sözcükler: <i>Dinleme, Eleştirel dinleme Eleştirel izleme Öz-yeterlik</i>	
Article Information	ABSTRACT
Submission: 08.02.2025	Secondary school is a level where students should acquire critical listening/monitoring skills and use them effectively. This study examines the critical listening/monitoring self-efficacy of secondary school students using a number of variables. The survey model was used in the study. First, the critical listening/monitoring self-efficacy levels of the students were determined, and then it was examined whether the self-efficacy levels of the students differed in terms of gender, grade level, parental education level, preschool education status, and time spent in front of the screen. A total of 1030 randomly selected students from schools in the Esenler district of Istanbul province participated in the study. Critical Listening/Monitoring Self-Efficacy Scale and Personal Information Form were used to collect the research data. The data analysis was performed using SPSS 26.0. Frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation, standard error, independent samples t-test and one-way analysis of variance (ANOVA) were used to analyze the data. The study concluded that students' critical listening/monitoring self-efficacy was at a moderate level. However, it was found that students' critical listening/monitoring self-efficacy did not show statistically significant differences in terms of gender, grade level, parental education level, preschool education status, and time spent in front of the screen.
Acceptance: 07.05.2026	
Doi:10.20296/tsadergisi.1635873	
Key Words: <i>Listening, Critical listening, Critical monitoring, Self-efficacy</i>	
Atf İçin	Gürbüz, K., & Çarkıt, C. (2026). Ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme özyeterlilikleri üzerine bir inceleme. <i>Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi</i> , 30(1), 109-123 doi:10.20296/tsadergisi.1635873

* Türkçe Öğretmeni, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, kursatgrbz146@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4052-891X>

** Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Nizip Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Gaziantep, cafercarkit38@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4126-2165>

***Bu çalışma birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı "Ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme özyeterliliklerinin değerlendirilmesi" isimli yüksek lisans tezinden hareketle hazırlanmıştır.

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz dönemde hızlı bir dijital dönüşüm yaşanmakta, buna bağlı olarak medya ve dijital platformların gençler üzerindeki etkisi her geçen gün artmaktadır. Özellikle ortaokul düzeyindeki öğrenciler bu dönüşümün ortaya çıkarmış olduğu ve hızla değişen bilgi ve iletişim ortamlarına maruz kalmaktadır. Bu öğrenciler bilişsel gelişim açısından kritik bir noktada oldukları için bu süreçte onların etkili bir şekilde bilgiye erişme, bilgiyi değerlendirme ve eleştirel düşünme becerilerine sahip olmaları bir gereklilik olarak görülmektedir (Arslan-Namlı ve Aybek, 2022, Livingstone, 2004). Bu gereklilik karşımıza eleştirel dinleme/izleme kavramını çıkarmaktadır. Çağımız için vazgeçilmez bir beceri olan eleştirel dinleme/izleme öğrencilerin yalnızca medya içeriklerini pasif bir şekilde tüketmelerinden ziyade bu içerikleri analiz etme ve eleştirel bir perspektifle değerlendirme yeteneklerini kazanmaları açısından büyük önem taşımaktadır (Buckingham, 2003, s. 10). Ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinlemeye/izlemeye sahip olması medya ve dijital kaynakların olumsuz etkisine karşı bir kalkan görevinin yanında günlük yaşamda dinleme/izleme sürecinin bilinçli bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamaktadır.

Eleştirel dinleme/izleme üzerine literatürde farklı tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. Brownell'e (2017, s. 65-66) göre eleştirel dinleme/izleme dinleyicinin/izleyicinin yalnızca dinlediklerini/izlediklerini anlaması değil bu içeriklerde verilmek istenen mesajın arkasındaki niyetleri ve bağlamı belirleyebilmek için derinlemesine düşünmeyi gerektiren bir süreçtir. Hobbs'a (2011) göre eleştirel dinleme/izleme bireyin medya ve dijital platformlarda sunulan bilgilere karşı bilinçli bir farkındalık geliştirmesini sağlayan bir beceri setidir. Kellner ve Share'e (2007, s. 61) göre eleştirel dinleme/izleme bireylerin medya mesajlarını analiz ederek bu mesajların toplumsal ve kültürel bağlamlarını değerlendirmesidir. Trace'e (2013, s. 66) göre ise eleştirel dinleme/izleme gelişigüzel yapılan bir beceri değil dinleme/izleme sürecinde üst biliş becerilerini işe koşarak dinleme/izleme sürecini biçimlendirmeye yarayan bir yetidir. Bütün bu tanımlardan hareketle araştırmacıların eleştirel dinlemeye/izlemeye farklı açılardan odaklandıkları ve eleştirel dinlemeyi/izlemeyi çok boyutlu, geniş kapsamlı ve sorgulama odaklı bir kavram olarak tarif ettikleri söylenebilir.

Bilişsel gelişim süreçleri açısından ortaokul düzeyi öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirdikleri önemli bir dönemdir. Bu yaş grubunda yer alan öğrencilerin medya, sosyal medya ve diğer dijital platformlardan gelen yoğun ileti akışını etkili bir biçimde anlamlandırmaları, bu ileti akışına karşı sorgulayıcı bir bakış açısı geliştirmeleri ve güvenilir bilgiye ulaşmaları eleştirel dinlemenin/izlemenin önemini ortaya koymaktadır (Buckingham, 2003; Çarkıt, 2019; Imhof, 2008). Günümüzde medya ve dijital medya içeriklerinin öğrencilerin düşünce, davranış ve değer yargıları üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulursa bu içeriklerin sorgulanması, analiz edilmesi ve değerlendirilmesi bir ihtiyaç haline gelmiştir (Potter, 2010; Emiroğlu vd., 2023). Ortaokul öğrencilerinin doğru bilgiye ulaşma, maksatlı ve manipülatif bilgileri ayırt etme, bilinçli birer birey olarak yaşamlarını sürdürebilmelerinde eleştirel dinlemenin/izlemenin önemli bir payı vardır (Çarkıt ve Altun, 2020a, s. 3502). Eleştirel dinleme/izleme bütün bu süreçleri destekleyen bir öneme sahiptir. Bununla birlikte eleştirel dinleme/izleme bireyin sosyal hayatta karşılaştığı farklı bilgi kaynaklarına karşı daha bilinçli ve dirençli yaklaşmasına kaynaklık eden bir beceridir.

Ortaokul öğrencilerinin dinledikleri/izledikleri içeriklerin geri planında yer alan mesajları fark etmeleri onlara sosyal hayatta isabetli kararlar alabilme fırsatı sunar. Eleştirel dinleme/izleme öğrencilerin duydukları ve izlediklerini sorgulamalarının yanında bu içeriklerde verilerin mesajların doğruluğunu ve güvenilirliğini de değerlendirmelerine olanak tanır (Harida, 2023; Karakoç-Öztürk, 2017). Eleştirel dinleme/izleme sürecinde öğrenciler sunulan içeriklerdeki yüzeysel bilgileri anlamakla sınırlı kalmaz. Bu mesajların altında yatan niyet, önyargı, yanlış ve yanlış bilgi ile örtük anlamları da analiz eder ve anlamlandırır (Wuryaningrum, vd., 2022, s. 6875). Ortaokul öğrencilerinin dinleme sürecinde derin bir anlamlandırma becerisi kazanabilmeleri için eleştirel/dinleme izleme eğitime önem verilmelidir (Azizoğlu, 2022, s. 561). Böylelikle onların hem akademik anlamda derin öğrenmeler gerçekleştirmelerine hem de günlük hayatta etkili birer dinleyici/izleyici olmalarına katkı sağlanabilir. Bu anlamda öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlikleri ön plana çıkmaktadır.

Öz yeterlik eğitim sürecinde amaçlara ulaşmada karşımıza çıkan önemli bir kavramdır. Öz yeterlik kişinin herhangi bir konuda ne kadar başarılı olabileceğine yönelik algı, inanç ve yargısını karşılayan kapasitesidir ve bu kavram öğrencilerin öğrenme sürecinde sergileyecekleri motivasyon düzeyini önemli ölçüde etkilemektedir (Bandura, 1997, s. 193). Öz yeterlik algısı yüksek olan öğrenciler var olan yeteneklerini kullanma noktasında oldukça başarılı olurken öz yeterlik algısı düşük öğrenciler kendilerine engeller koymakta ve yeteneklerinin eksik olduğuna inanmaktadırlar (Kurbanoğlu, 2004, s. 139). Bu durum öğrencilerin hedeflenen başarıya ulaşmalarının önünde büyük bir engel olarak görülebilir. Ortaokul öğrencilerinin dinleme/izleme sürecine yönelik ortaya koyacakları eleştirel bakış açısı onların bu beceriyi ne oranda etkili kullanabileceklerini belirleyen temel faktörlerden biri olarak değerlendirilebilir. Eleştirel dinleme/izleme öz yeterliği bireylerin dinlediği/izlediği içerikleri analiz etme, sorgulama, değerlendirme kapasiteleriyle doğrudan ilişkilidir (Çarkıt, 2019, s. 184). Öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme alanında başarılı olabilmesi bu alandaki kapasitelerini kullanma düzeylerine bağlıdır. Öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlikleri onların bu beceriyi etkin bir şekilde kullanmaları üzerinde etkilidir. Buna göre öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin belirlenmesi gerçekleştirilecek nitelikli bir eleştirel dinleme/izleme eğitimi için bir gereklilik olarak görülmektedir.

Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlik düzeyleri ele alınmıştır. Bu kapsamda bu öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, anne ve baba eğitim durumları, okul öncesi eğitimi alma durumu, ekran karşısında geçirilen süre değişkenleri açısından farklılık gösterip göstermeme durumları analiz edilmiştir. Literatür bulgularından hareketle bu değişkenlerin eleştirel dinleme/izleme üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir (Çarkıt, 2018; Azizoğlu, 2022). Bununla birlikte alanyazın incelendiğinde dinleme öz yeterliğinin dinleme başarısına olan ilişkisini ele alan çalışmalar olduğu ve bu çalışmaların bir kısmının dinleme öz yeterliliği ve dinleme başarısı arasında pozitif yönlü (Gaskill, 2002; Graham, 2011; Kassem, 2015; Mills, vd, 2006; Nasrollahi-Mouziraji ve Birjandi, 2016) diğer kısmının da düşük düzey pozitif yönlü (Risky, 2021) ilişki tespit ettiği görülmektedir. Bunun yanında dinleme öz yeterliğinin dinleme başarısını etkilemediğini tespit eden (Lestari, 2017) az sayıda çalışma da bulunmaktadır. Bu araştırmanın odak noktası eleştirel dinleme/izlemeye yönelik çalışma sayısı ise oldukça sınırlıdır. Kuzu ve Demiralp (2017); Çarkıt ve Altun (2020a); El-ssayed Diyyab (2020) ve Azizoğlu'nun (2022) bu konuda çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Kuzu ve Demiralp (2017) ile El-ssayed Diyyab'ın (2020) çalışmalarının öğretmen adaylarının eleştirel dinleme/izleme becerileri üzerine odaklandıkları tespit edilmiştir. Çarkıt ve Altun (2020a) ile Azizoğlu'nun (2022) çalışma grupları ortaokul öğrencileri olmakla birlikte ilgili çalışmalarda katılımcı sayılarının sınırlı kaldığı belirlenmiştir. Bu araştırma daha geniş bir çalışma grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada ulaşılan bulgular ile hem eğitim politikalarının geliştirilmesine katkı sağlamak hem de ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme becerilerini destekleyecek stratejiler geliştirmeleri açısından öğretmenlere kılavuzluk etmek hedeflenmektedir. Bu kapsamda aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmaktadır:

- Ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlik düzeyleri nedir?
- Eleştirel dinleme/izleme öz yeterlik düzeyleri ortaokul öğrencilerinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- Eleştirel dinleme/izleme öz yeterlik düzeyleri ortaokul öğrencilerinde sınıf seviyesine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- Eleştirel dinleme/izleme öz yeterlik düzeyleri ortaokul öğrencilerinde anne eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- Eleştirel dinleme/izleme öz yeterlik düzeyleri ortaokul öğrencilerinde baba eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- Eleştirel dinleme/izleme öz yeterlik düzeyleri ortaokul öğrencilerinde okul öncesi eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- Eleştirel dinleme/izleme öz yeterlikleri ortaokul öğrencilerinde ekran karşısında geçirilen süreye göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırmada nicel araştırma yaklaşımlarından betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Betimsel tarama modelinde katılımcıların yaşadıkları veya yaşamakta oldukları bir olgu ya da durumu kendi bakış açılarından olduğu gibi açıklamaları beklenir (Creswell, 2017; Karasar, 2014). Betimsel tarama modeli geniş gruplar üzerinde yapılabilir ve grupta yer alan her bir bireyin araştırılan olgu veya duruma dönük görüş ve tutumlarının alınmasına böylelikle bunların betimlenmesine olanak verir (Karakaya, 2012, s. 59). Bu çalışmada öncelikle ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlilik düzeyleri belirlenmiş daha sonra öğrencilerin öz yeterlilik düzeylerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, anne ve baba eğitim durumu, okul öncesi eğitimi alma durumu, ekran karşısında geçirilen süreye yönelik değişkenler açısından farklılık gösterme durumları incelenmiştir.

Katılımcılar

Bu çalışmanın evreni İstanbul ili Esenler ilçesinde öğrenimini devam ettiren ortaokul öğrencileridir. Nicel araştırmaların en önemli özelliklerinden biri evreni temsil edebilecek tatmin edici bir örneklem oluşturabilmektir (Fraenkel & Wallen, 2009, s. 91). Bu araştırmada zaman, ulaşım, maliyet gibi sınırlayıcı faktörlere bağlı olarak basit seçkisiz yöntem ile bir örneklem oluşturulmuş ve çalışma bu örneklem üzerinde yürütülmüştür. Bu anlamda araştırmanın örneklem grubu 2022-2023 akademik yılında İstanbul'un Esenler ilçesinde basit seçkisiz yöntem ile seçilen devlet okullarında öğrenim gören 1030 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmacılar tarafından örneklem grubunun araştırma değişkenlerine yönelik özelliklerini belirleyebilmek amacıyla bir kişisel bilgi formu hazırlanmıştır. Hazırlanan bu form ile elde edilen bilgilere Tablo 1'de yer verilmektedir.

Tablo 1. Örneklem grubunda yer alan öğrencilere yönelik bilgiler

Değişken		N	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kız	508	49.32
	Erkek	522	50.68
	5	228	22.13
Sınıf Düzeyi	6	230	22.33
	7	278	27.00
	8	294	28.54
Anne Eğitim Durumu	Okuryazar değil	78	7.60
	İlkokul	371	36.0
	Ortaokul	359	34.90
	Lise	170	16.50
	Lisans	42	4.10
	Lisansüstü	10	1.00
Baba Eğitim Durumu	Okuryazar değil	57	5.50
	İlkokul	337	32.70
	Ortaokul	315	30.60
	Lise	250	24.30
Okul Öncesi Eğitim Alma	Lisans	55	5.30
	Lisansüstü	16	1.60
	Evet	495	48.10
Ekran Karşısında Geçirilen Süre	Hayır	535	51.90
	0-1 saat	202	19.61
	2-4 saat	516	50.09
	4+	312	30.30

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmanın verileri Çarkıt ve Altun (2020b) tarafından geliştirilmiş olan “Eleştirel Dinleme/İzleme Öz Yeterlik Ölçeği (EDİÖÖ)” kullanılarak elde edilmiştir. Veri toplama aracı Gaziantep Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulunun 15/08/2022 tarih ve 220261 sayılı kararı ve İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü’nün 16/09/2022 tarih ve 57901265 sayılı izniyle gönüllülük esasına dayalı olarak bir ders saati içerisinde uygulanmıştır.

Eleştirel Dinleme/İzleme Öz yeterlik Ölçeği “Kişisel Yeterlik”, “Sosyal Yeterlik” ve “Engeller” olarak üç boyuttan oluşmakta ve ölçekte 30 madde yer almaktadır. Bu maddelerin 19’u “Kişisel Yeterlik”, 7’si “Sosyal Yeterlik” ve 4’ü “Engeller” boyutlarında bulunmaktadır. Çarkıt ve Altun (2020b) ölçeğe yönelik güvenilirlik ve geçerlik analizlerini 265 ortaokul öğrencisi ile yapmıştır. Ölçeğin madde analiz korelasyon aralığı 0.40 ile 0.83 arasında yer almış ve ölçeğin geneline yönelik Cronbach Alpha değeri 0.88’dir. Bu araştırma kapsamında elde edilen veriler ile yapılan analize göre de ölçeğin geneline yönelik Cronbach Alpha değeri 0.83’tür. Bu açıdan ölçek geçerli ve güvenilir bir ölçek olarak araştırmada kullanılmıştır. Ölçek 5li Likert tipinde hazırlanmıştır. Ölçekten en fazla 150 en az 30 puan alınabilmektedir.

Veri Analizi

Çalışma sürecinde elde edilen verilerin analizinde SPSS 26.0 programı kullanılmıştır. Analiz sürecinde EDİÖÖ’de yer alan 4 adet ters madde için ters kodlama yapılmıştır. Bu süreçte öncelikle verilerin normallik dağılımı incelenmiştir. Bunun için çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmıştır. +1.5 ile -1.5 aralığında yer alan çarpıklık ve basıklık değerleri verilerin normal dağılımının göstergesi olarak kabul edilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu çalışmada EDİÖÖ ve alt boyutlarının çarpıklık değerlerinin -.39 ile +.13; basıklık değerlerinin ise -.51 ile +.37 aralığında yer aldığı belirlenmiştir. Buna göre verilerin normal dağılım gösterdiğine karar verilerek veri analizinde parametrik testler kullanılmıştır. Örneklemin demografik bilgilerinin analizinde frekans ve yüzde; demografik özelliklerinin analizinde ortalama, standart sapma ve standart hata hesaplamaları kullanılmıştır. Öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin cinsiyet ve ana okulu eğitimi alma değişkenlerine göre farklılık gösterme durumu bağımsız örneklem t-testi ile; sınıf düzeyi, anne eğitim, baba eğitim, ekran karşısında geçirilen süre değişkenlerine göre farklılık gösterme durumu ise ANOVA analizi ile belirlenmiştir.

BULGULAR ve YORUMLAR

Araştırmada birinci alt probleme göre ortaokul öğrencilerinin eleştirel/dinleme izleme öz yeterlik düzeyleri belirlenmiştir. Öğrencilerin “Eleştirel Dinleme/İzleme Öz Yeterlik Ölçeği” ve alt boyutlarından aldıkları puanlarla ilgili betimlemeye dayalı değerlere Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2. *Eleştirel dinleme/izleme özyeterlilik ölçeği betimsel istatistik değerleri*

	N	(\bar{X})	Ortanca	Tepe Değer	S
Kişisel Yeterlik	1030	3.54	3.57	3.79	0.60
Sosyal Yeterlik	1030	3.27	3.28	3.14	0.69
Engeller	1030	2.65	2.75	2.25	0.86
EDİÖÖ Genel	1030	3.36	3.36	3.23	0.50

Tablo 2’ye göre öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlik düzeylerinin ortalaması “Kişisel Yeterlik” boyutunda (\bar{X} =3.54); “Sosyal Yeterlik” boyutunda (\bar{X} =3.27); “Engeller” boyutunda (\bar{X} =2.65) ve ölçeğin genelinde (\bar{X} =3.36) olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlar öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlik düzeylerinin “Kişisel Yeterlik” boyutunda yüksek “Sosyal Yeterlik” ve “Engeller” boyutlarında orta düzeyde olduğuna işaret etmektedir. Ölçeğin genelinden alınan puan ortalamalarına göre ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin orta düzeyde olduğu ifade edilebilir. İkinci alt problem bağlamında ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterme durumu incelenmiş ve elde edilen sonuçlara Tablo 3’te yer verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin cinsiyet açısından farklılaşma durumuna yönelik t testi sonuçları

	Cinsiyet	N	(\bar{X})	ss	Sd	t	p
Kişisel Yeterlik	Kız	508	3.55	.60	1028	0.48	0.63
	Erkek	522	3.54	.60			
Sosyal Yeterlik	Kız	508	3.27	.68	1028	-0.16	0.87
	Erkek	522	3.28	.71			
Engeller	Kız	508	2.62	.85	1028	-1.20	0.23
	Erkek	522	2.69	.87			
EDİÖÖ	Kız	508	3.36	.49	1028	0.03	0.97
	Erkek	522	3.36	.51			

p>0.05

Tablo 3'ten hareketle ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin “Kişisel Yeterlik”, “Sosyal Yeterlik” ve “Engeller” alt boyutları ile ölçeğin genelinde cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma göstermediği ifade edilebilir (p>0.05). Analiz sonuçları kız ve erkek öğrencilerin birbirlerine yakın puan ortalamalarına sahip olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlara göre cinsiyetin ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlik düzeyleri üzerinde belirleyici bir faktör olmadığı ifade edilebilir. Üçüncü alt problem bağlamında ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin sınıf düzeyine göre farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlara Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin sınıf düzeyi açısından farklılaşma durumuna yönelik ANOVA sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Karelerin Toplamı	sd	Kare Ortalaması	F	p
Kişisel Yeterlik	Gruplar Arası	8.146	3	2.715	7.539	.00*
	Gruplar İçi	369.538	1026	.360		
	Toplam	377.683	1029			
Sosyal Yeterlik	Gruplar Arası	1.151	3	.384	.784	.50
	Gruplar İçi	501.898	1026	.489		
	Toplam	503.049	1029			
Engeller	Gruplar Arası	23.793	3	7.931	11.026	.00*
	Gruplar İçi	738.004	1026	.719		
	Toplam	761.796	1029			
EDİÖÖ	Gruplar Arası	2.292	3	.764	3.019	.29
	Gruplar İçi	259.596	1026	.253		
	Toplam	261.887	1029			

p<0.05

Tablo 4'te ifade edilen verilerden hareketle ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlik düzeylerinin sınıf seviyelerine göre “Kişisel Yeterlik” ve “Engeller” alt boyutlarında sınıf düzeyi değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir (p<0.05). “Sosyal Yeterlik” alt boyutu ile ölçeğin genelinde ise sınıf düzeyi açısından anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir (p<0.05). “Kişisel Yeterlik” ile “Engeller” alt boyutlarında hangi sınıf düzeyleri arasında farkın bulunduğunu tespit etmek amacıyla Bonferroni testi yapılmıştır. Test sonucu elde edilen bulgulara Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin sınıf düzeyi açısından incelenmesine yönelik Bonferroni testi sonuçları

	Sınıf Düzeyi	Fark Bulunan Sınıf Düzeyleri	Ortalama Farkı	p
Kişisel Yeterlik	5	8	-.22	.00*

	6	8	-.19	.00*
	8	5	-.22	.00*
	8	6	-.19	.00*
	5	7	.36	.00*
Engeller	5	8	.37	.00*
	7	5	.36	.00*
	8	5	.37	.00*

P<0.01

Tablo 5’te ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlikleri “Kişisel Yeterlik” alt boyutunda 5 ile 8. sınıflar ve 6 ile 8. sınıflar arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir. Bu farklılığın 5 ve 6. sınıflar lehine olduğu söylenebilir. Buna göre küçük sınıflar eleştirel dinleme/izlemede kişisel yeterlik açısından kendilerini daha yeterli görmektedir. “Engeller” alt boyutunda ise 5 ile 7. sınıflar ve 5 ile 8. sınıflar arasında anlamlı bir farklılaşma belirlenmiştir (p<0.01). Bu farklılığın 7 ve 8. sınıflar lehine olduğu ifade edilebilir. Buna göre büyük sınıfların eleştirel dinleme/izleme sürecinde daha fazla engel algıladığı söylenebilir. Dördüncü alt probleme göre öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin anne eğitimi açısından farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlara Tablo 6’da yer verilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin anne eğitim düzeyi açısından farklılaşma durumuna yönelik ANOVA sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Karelerin Toplamı	sd	Kare Ortalaması	F	p
Kişisel Yeterlik	Gruplar Arası	.942	5	.188	.512	.76
	Gruplar İçi	376.742	1024	.368		
	Toplam	377.683	1029			
Sosyal Yeterlik	Gruplar Arası	1.076	5	.215	.439	.82
	Gruplar İçi	501.973	1024	.490		
	Toplam	503.049	1029			
Engeller	Gruplar Arası	6.039	5	1.208	1.637	.14
	Gruplar İçi	755.757	1024	.738		
	Toplam	761.796	1029			
EDİÖÖ	Gruplar Arası	.195	5	.039	.152	.97
	Gruplar İçi	261.693	1024	.256		
	Toplam	261.887	1029			

p>0.05

Tablo 6’dan hareketle öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin “Kişisel Yeterlik”, “Sosyal Yeterlik”, “Engeller” alt boyutları ile ölçeğin genelinde anne eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılaşma göstermediği söylenebilir (p>0.05). Farklı bir ifadeyle anne eğitim düzeyi öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlikleri üzerinde anlamlı bir fark oluşturmamaktadır. Beşinci alt probleme göre öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin baba eğitim durumuna göre farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlara Tablo 7’de yer verilmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin baba eğitim düzeyi açısından farklılaşma durumuna yönelik ANOVA sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Karelerin Toplamı	sd	Kare Ortalaması	F	p
Kişisel Yeterlik	Gruplar Arası	3.095	5	.619	1.692	.13
	Gruplar İçi	374.588	1024	.366		
	Toplam	377.683	1029			
Sosyal Yeterlik	Gruplar Arası	2.563	5	.513	1.049	.38
	Gruplar İçi	500.485	1024	.489		

	Toplam	503.049	1029			
Engeller	Gruplar Arası	3.969	5	.794	1.073	.37
	Gruplar İçi	757.827	1024	.740		
	Toplam	761.796	1029			
EDİÖÖ	Gruplar Arası	1.570	5	.314	1.235	.29
	Gruplar İçi	260.317	1024	.254		
	Toplam	261.887	1029			

p>0.05

Tablo 7’den hareketle ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin “Kişisel Yeterlik”, “Sosyal Yeterlik” ve “Engeller” alt boyutları ile ölçeğin genelinde baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılaşma göstermediği ifade edilebilir (p>0.05). Farklı bir ifadeyle baba eğitim düzeyi öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlikleri üzerinde anlamlı bir fark oluşturmamaktadır. Altıncı alt probleme göre öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin okul öncesi eğitim alma durumuna göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiş ve sonuçlara Tablo 8’de yer verilmiştir.

Tablo 8. Öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin okul öncesi eğitim açısından farklılaşma durumuna yönelik t testi sonuçları

	Okul Öncesi Eğitim	N	(\bar{X})	S	Sd	t	p
Kişisel Yeterlik	Aldı	495	3.52	.59	1028	-1.17	.24
	Almadı	535	3.57	.61			
Sosyal Yeterlik	Aldı	495	3.26	.72	1028	-.92	.35
	Almadı	535	3.30	.68			
Engeller	Aldı	495	2.71	.86	1028	1.97	.04*
	Almadı	535	2.61	.86			
EDİÖÖ	Aldı	495	3.35	.50	1028	-.74	.45
	Almadı	535	3.37	.50			

*p<0.05

Tablo 8’den hareketle ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin “Kişisel Yeterlik”, “Sosyal Yeterlik” ve ölçeğin genelinde okul öncesi eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılaşma göstermediği ifade edilebilir (p>0.05). “Engeller” boyutunda ise okul öncesi eğitim alanlar ile almayanlar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu belirlenmiştir (p<0.05). Analiz sonuçları ele alındığında ölçeğin geneline yönelik okul öncesi eğitim alan (\bar{X} =3.35) ve almayan (\bar{X} =3.37) öğrencilerin puan ortalamalarının birbirlerine çok yakın olduğu fark edilmektedir. Bu sonuçlara göre okul öncesi eğitimin ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlik düzeyleri üzerinde belirleyici bir faktör olmadığı ifade edilebilir. Yedinci alt probleme göre öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin ekran karşısında geçirilen süreye göre farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlara Tablo 9’da yer verilmiştir.

Tablo 9. Öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin ekran karşısında geçirilen süre açısından farklılaşma durumuna yönelik ANOVA sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Karelerin Toplamı	sd	Kare Ortalaması	F	p
Kişisel Yeterlik	Gruplar Arası	.014	2	.007	.020	.98
	Gruplar İçi	377.669	1027	.368		
	Toplam	377.683	1029			
Sosyal Yeterlik	Gruplar Arası	.745	2	.373	.762	.46
	Gruplar İçi	502.303	1027	.489		
	Toplam	503.049	1029			
Engeller	Gruplar Arası	2.239	2	1.119	1.51	.22

	Gruplar İçi	759.557	1027	.740		
	Toplam	761.796	1029			
EDİÖÖ	Gruplar Arası	.220	2	.110	.431	.65
	Gruplar İçi	261.668	1027	.255		
	Toplam	261.887	1029	.007		

p>0.05

Tablo 9'dan hareketle ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin “Kişisel Yeterlik”, “Sosyal Yeterlik” ve “Engeller” alt boyutları ile ölçeğin genelinde ekran karşısında geçirilen süreye göre anlamlı bir farklılaşma göstermediği söylenebilir (p>0.05). Farklı bir ifadeyle ekran karşısında geçirilen süre öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlikleri üzerinde anlamlı bir fark oluşturmamaktadır.

TARTIŞMA / SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlik düzeyleri belirlenmiştir. Bu öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz-yeterliklerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba eğitim durumu, okul öncesi eğitimi alıp almama durumu, ekran karşısında geçirilen süreye yönelik değişkenler açısından farklılık gösterme durumları incelenmiştir. Çalışmada elde edilen ve aşağıda tartışılan sonuçlar hem eğitim politikalarının geliştirilmesine katkı sağlaması hem de ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme becerilerini destekleyecek stratejiler geliştirmeleri ve uygulayıcılara yol gösterici olması açısından önemli bulunmaktadır.

Araştırmada ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme özyeterlilik düzeylerini belirlemek için gerçekleştirilen betimsel istatistik sonuçları öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlik düzeylerinin “Kişisel Yeterlik” boyutunda yüksek “Sosyal Yeterlik” boyutuyla “Engeller” boyutunda orta düzeyde olduğuna işaret etmektedir. Ölçeğin genelinden alınan puan ortalamalarına göre ise bu öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin orta düzeyde olduğu ifade edilebilir. Bu sonuçlar Azizoğlu'nun (2022) bulguları ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Azizoğlu (2022, s. 568) yapmış olduğu araştırmada ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin “Kişisel Yeterlik”, “Sosyal Yeterlik” ve “Engeller” alt boyutlarında ve ölçeğin genelinde orta düzey olarak belirlemiştir. Bu sonuçlardan hareketle ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlik düzeylerinin geliştirilmesi için desteklenmelerinin gerektiği söylenebilir. Nitekim öğretmen adayları ile gerçekleştirilen dinleme ve eleştirel dinleme/izleme çalışmaları göz önüne alındığında bu durum daha açık bir şekilde görülmektedir. Bu anlamda incelendiğinde Maden (2021, s. 274) çalışmasında öğretmen adayların dinleme öz yeterliklerinin yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kemiksiz (2023, s. 258) ise öğretmen adaylarının eleştirel dinlemeye yönelik tutumlarının yüksek düzeyde olduğunu tespit etmiştir. Bu sonuçlar öğretmen adaylarına yönelik etkili bir dinleme ve eleştirel dinleme/izleme eğitimi yapıldığına işaret etmektedir. Ortaokul düzeyinde de gerçekleştirilecek etkili bir eleştirel dinleme/izleme eğitimi ile öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlikleri geliştirilebilir.

Araştırma sonuçlarına göre ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme sosyal yeterlik düzeylerinin geliştirilmesi ve eleştirel dinleme/izleme engellerinin ortadan kaldırılmasına yönelik eğitsel faaliyetlere ihtiyaç duyduğu söylenebilir. Azizoğlu (2020, s. 188) ile Çarkıt ve Altun'un (2020a, s. 3521) çalışmalarında elde edilen sonuçlar da bu tespiti desteklemektedir. Ortaokul öğrencilerinin “Engeller” alt boyutunda orta düzey bir özyeterliliğe sahip olması dinlenen/izlenen metnin anlamlandırma ve çözüm üretme sürecinde problem olduğunu düşündürmektedir. Nitekim eleştirel dinleme/izleme engelleri metni anlamlandırma ve metinde belirtilen sorunlara çözüm üretme sürecini zorlaştıran faktörler olarak düşünülebilir. “Engeller” alt boyutunda ne kadar düşük bir puan ortalamasına sahip olursa öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme sürecinin o oranda nitelikli olduğu belirtilebilir. Eleştirel dinleme/izleme sürecinde öğrencilerin üstbilişsel farkındalık ve motivasyonları oldukça önemli bir faktördür (Bourdeaud'hui, Aesaert ve Van-Braak, 2021, s. 42). Eleştirel dinleme/izleme süreç odaklı bir beceri olarak ele alınmalıdır (Boyd, 2005; Kemiksiz, 2015). Bu açıdan eleştirel dinleme/izleme engellerinin giderilmesine yönelik farkındalık çalışmalarının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmada ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma göstermediği sonucu elde edilmiştir. Bu sonuç alanyazında dinleme/izleme özyeterliliği çalışmalarında ulaşılan sonuçlar ile benzerlik göstermektedir (Kurudayıoğlu ve Kana, 2013; Bagheri ve Karami, 2014; Yıldız, 2015; Maden, 2021). Buna göre tıpkı dinleme/izleme özyeterliliğinde olduğu gibi eleştirel dinleme/izleme özyeterliliğinde de ortaokul kız ve erkek öğrencileri arasında bir farklılaşma görülmediği ifade edilebilir. Dinleme/izleme alışkanlıkları, sosyo-ekonomik düzeylerin ve aile davranışlarının benzerliği eleştirel dinleme/izleme özyeterliliği açısından öğrencilerde bir farklılaşma görülmemesinin sebepleri olarak düşünülebilir.

Çalışmada sınıf düzeyi değişkenine göre ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinde bir farklılaşma olup olmadığı incelenmiştir. Buna göre ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bu verilere göre bu çalışmada beklendiği gibi sınıf düzeyi arttıkça ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme özyeterliliğinde bir artış meydana gelmediği yani bu iki değişken arasında doğrusal bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Azizoğlu (2022, s. 569) yapmış olduğu çalışmada bu çalışma bulgularına benzer olarak sınıf seviyesine göre ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme özyeterliliklerinde anlamlı bir farklılaşma bulunmadığını tespit etmiştir. Kurudayıoğlu ve Kana (2013, s. 252) öğretmen adayları ile yaptıkları çalışmada öğretmen adaylarının dinleme öz yeterlikleri üzerinde sınıf seviyesinin farklılık meydana getiren bir değişken olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlardan farklı olarak alanyazındaki farklı çalışmalarda dinleme/izleme öz yeterliklerinin sınıf seviyesine göre artış gösterdiği de ifade edilmektedir (Gerez-Taşkın, 2019; Maden, 2021). Yine benzer şekilde sınıf seviyesi ve yaşa bağlı olarak alınan eğitimin de etkisiyle eleştirel dinleme/izleme özyeterliliğinde bir gelişme meydana geldiğini belirten çalışmalar vardır. (Lockett, 1982; Doğan, 2017; Çarkıt ve Altun, 2020a; Güneş ve Aytan, 2021). Bu durum alanyazında bu konuda bir mutabakata ulaşamadığını göstermektedir.

Eğitsel hedefler açısından bakıldığında eleştirel dinleme/izleme özyeterliliğinde sınıf düzeylerine göre bir farklılığın oluşmasındaki en temel faktör ilgili sınıf düzeylerine göre hazırlanacak nitelikli eğitim uygulamalarıdır (Çarkıt ve Altun, 2020a, s. 3521). Bu uygulamaların eksikliği öğrenciler arasında sınıf düzeyine göre eleştirel bir bilinç oluşmasının engeli olarak düşünülebilir. Araştırmada beklendiği gibi sınıf düzeyi arttıkça eleştirel dinleme/izleme özyeterliliğinde bir artış meydana gelmediği yani bu iki değişken arasında doğrusal bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum çevre, eğitim uygulamalarındaki farklılık, nitelikli eleştirel dinleme/izleme eğitiminde görülen eksiklik gibi faktörlerle açıklanabilir. Ortaokul öğrencilerine uygulanan sınavlarda öğrencilerin üst düzey düşünme becerileri ile birlikte eleştirel dinleme/izleme düzeylerini olumsuz etkileyecek tarzda sorular yer almaktadır. Bu durum sınıf düzeylerine göre öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinde doğrusal bir ilerleme meydana gelmesinin önünde bir engel olarak düşünülebilir.

Anne ve baba eğitim düzeylerine göre ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinde bir farklılaşma olup olmadığı çalışmada incelenen faktörlerden biridir. Yapılan istatistik analizine göre anne eğitim durumunun ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme özyeterliliklerinde istatistiksel manada anlamlı bir farklılık meydana getirmediği tespit edilmiştir. Benzer şekilde baba eğitim durumunun da ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme özyeterliliklerinde istatistiksel manada anlamlı bir farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir. En yüksek ortalamaya sahip grup hem annesi hem de babası ilkokul mezunu olan öğrencilerdir. Azizoğlu (2022, s. 569) yapmış olduğu çalışmada anne eğitim ve baba eğitim düzeyleri ile ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme özyeterlilik düzeyleri arasında istatistikî manada anlamlı bir farklılık bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlardan farklı olarak Bayar ve Kan (2023, s. 1143) eleştirel dinleme/izlemeyle ilgili elde edilen ortalamaların anne eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterdiğini tespit etmiştir. Uçgun (2016, s. 1966) eğitim seviyesi yüksek olan annelerin dille alakalı becerilerde çocuklarına model olabildiklerini, çocuklarıyla özdeşim ve bağ kurabildiklerini ve onların gelişimlerine olumlu katkılar sağladıklarını ifade etmektedir. Hall vd. (1999, s. 686) ise üniversite mezunu annelerin çocuğun başarısında kritik bir öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Alanyazında görülen bu farklılıkların örneklem seçimi ile

alakalı olduğu düşünülmektedir. Eleştirel dinleme/izleme öz-yeterliliğinde eğitim düzeylerinden ziyade ebeveynlerin hayata ve çocuğunun gelişimine yönelik farkındalığı, çocuğu ile geçireceği kaliteli zamanın süresi gibi faktörlerin etkili olabileceği söylenebilir.

Araştırmada okul öncesi eğitim alma değişkeni açısından ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinde bir farklılaşma olup olmadığı incelenmiştir. Buna göre ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinin okul öncesi eğitim alma değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Eleştirel dinleme/izleme öğrencilerin eğitim sürecinde kazanıp geliştirebilecekleri üst düzey düşünme becerilerinden biridir (Çarkıt ve Altun, 2020a; Fidan, 2019). Bu durum okul öncesi eğitimi alan öğrenciler ile okul öncesi eğitimi almayan öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlikleri arasında anlamlı bir farkın olmamasının gerekçesi olarak düşünülebilir.

Ekran karşısında geçirilen süreye göre ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz yeterliklerinde bir farklılaşma olup olmadığı araştırmada incelenen faktörlerden biridir. Yapılan istatistik analizine göre ekran karşısında geçirilen sürenin ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme özyeterlilikleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşturmadığı belirlenmiştir. Bu çalışmanın bulgularından farklı olarak Bayar ve Kan (2023, s. 1142) yapmış oldukları çalışmada günlük 1-2 saat ekran karşısında geçiren öğrencilerin günlük 5 saatten daha fazla ekran karşısında geçiren öğrencilerden daha yüksek eleştirel dinleme puanına sahip olduklarını belirlemiştir. Bu bulgulardan hareketle eleştirel dinleme/izleme özyeterliliği üzerinde ekran karşısında geçirilen zamandan ziyade ekran karşısında eleştirel bir bilinç ile geçirilecek sürenin önemli olduğu ifade edilebilir.

Araştırma İstanbul ili Esenler ilçesinde öğrenim gören ortaokul öğrencilerinden seçkisiz yöntem ile seçilen bir örneklem üzerinde gerçekleştirilmiştir. Buna göre araştırma farklı örneklem seçimine göre yenilenebilir. Bu çalışmanın verileri devlet okuluna devam eden ortaokul öğrencilerinden elde edilmiştir. Özel okullara devam eden ortaokul öğrencileri ile karşılaştırmalı bir çalışma yapılabilir. Lise düzeyindeki öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz yeterlikleri üzerine bir çalışma tasarlanabilir. Farklı nitel araştırma desenlerinde tasarlanan çalışmalar ile bu araştırmada ulaşılan sonuçlar üzerinde derinlemesine inceleme yapılabilir. Farklı becerilerin eleştirel dinleme/izleme ile ilişkisini belirlemek için korelasyonel çalışmalar tasarlanabilir. Farklı sınıf düzeylerindeki öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme becerilerini geliştirmek için eylem araştırmaları ve deneysel araştırmalar yapılabilir. Eleştirel dinleme/izleme becerisinin öğretimine yönelik öğretmenlerin mesleki gelişimlerini destekleyecek projeler hazırlanabilir.

KAYNAKLAR

- Arslan Namlı, N., & Aybek, B. (2022). A Content Analysis on Computational Thinking Skill. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 51(2), 920-944. <https://doi.org/10.14812/cuefd.943909>
- Azizoğlu, N. İ. & Okur, A. (2021). Eleştirel dinleme becerisinin kapsamının incelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 22, 327-337. <https://doi.org/10.29000/rumelide.898553>
- Azizoğlu, N. İ. (2020). *Ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme becerilerinin geliştirilmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Azizoğlu, N. İ. (2022). *Ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme öz yeterliklerinin incelenmesi*. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 10(3), 559-574. <https://doi.org/10.16916/aded.1102924>
- Bagheri, M. & Karami, S. (2014). The effect of explicit teaching of listening strategies and gender on EFL learners' IELTS performance. *Journal of Language Teaching & Research*, 5(6), 1387-1392. <https://doi.org/10.4304/jltr.5.6.1387-1392>
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. Freeman.
- Bayar, N. F. & Kan, M. O. (2023). 8. sınıf öğrencilerinin eleştirel dinleme becerilerinin incelenmesi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 12, 1136-1145. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1337318>

- Bourdeaud'hui, H., Aesaert, K. & Van-Braak, J. (2021). Exploring the relationship between metacognitive awareness, motivation, and L1 students' critical listening skills. *The Journal of Educational Research*, 114(1), 40-51. <http://dx.doi.org/10.1080/00220671.2021.1872474>
- Boyd, F. A. (2005). Critical listening. *ANUPI*, 3, 1-12.
- Brownell, J. (2017). *Listening: attitudes, principles and skills (6. ed.)*. Routledge.
- Buckingham, D. (2003). *Media education: Literacy, learning, and contemporary culture*. Polity Press.
- Çarkıt, C. & Altun, K. (2020a). Ortaokul Türkçe derslerinde eleştirel dinleme/izleme uygulamaları üzerine bir eylem araştırması. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(25), 3497-3527. <https://doi.org/10.26466/opus.646195>
- Çarkıt, C. (2019). Türkçe eğitiminde eleştirel dinlemenin/izlemenin önemi ve yeri. *RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 16, 180-193. <https://doi.org/10.29000/rumelide.618150>
- Çarkıt, C., & Altun, K. (2020b). Eleştirel dinleme/izleme özyeterlilik ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3), 711-717. <https://doi.org/10.18506/anemon.616010>
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. (S. B. Demir Çev.). Eğiten Kitap.
- Doğan, B. (2017). *Strateji temelli dinleme etkinliklerinin yedinci sınıf öğrencilerinin dinleme becerisiyle strateji kullanma düzeyine etkisi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İnönü Üniversitesi.
- El-ssayed Diyyab, E. A. (2020). Integrating SRS Tools into listening triangle strategy for enhancing Faculty of Education English Majors' EFL critical listening skills. *Fayoum University Journal of Educational and Psychological Sciences*, 14, 1047-1102. <https://doi.org/10.21608/jfust.2020.49641.1172>
- Emiroğlu, S., Arslanbaş, F. & Işkın, G. (2023). Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel dinlemeye ilişkin metaforik algıları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 21(1), 97-123. <https://doi.org/10.37217/tebd.1174416>
- Fidan, M. (2019). Ortaokul öğrencilerinin Türkçe dersinde kullandıkları eleştirel dinleme stratejilerinin çeşitli değişkenler yönünden incelenmesi. *RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 79-98. <https://doi.org/10.29000/rumelide.580463>
- Fraenkel, J. R. & Wallen, N. E. (2009). *How to design evaluate research in education*. McGrawHill Companies.
- Gaskill, P.J. (2002). Effects of a goal-setting strategy on second graders' self-efficacy for a listening task [Unpublished Doctoral Dissertation]. Ohio State University.
- Gerez-Taşgın, F. (2019). Türkçe öğretmeni adaylarının dinleme ve okuma öz yeterlikleri ile öğrenme stillerinin incelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(5), 209-222. <https://doi.org/10.18506/anemon.520726>
- Graham, S. (2011). Self-efficacy and academic listening. *Journal of English for Academic Purposes*, 10(2), 113-117. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jeap.2011.04.001>
- Güneş, G. & Aytan, T. (2021). Eleştirel düşünme temelli dinleme/izleme eğitiminin eleştirel dinleme/izlemeye etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(3), 1841-1883. <http://dx.doi.org/10.29299/kefad.881180>
- Hall, W., Davis, N., Bolen, L. & Chia, R. (1999). Gender and racial differences in mathematical performance. *The Journal of Social Psychology*, 139(6), 677-689. <https://doi.org/10.1080/00224549909598248>
- Harida, R. (2023). Youtube to promote critical thinking in critical listening course. *Journal of English Language Learning*, 7(1), 363-373. <https://doi.org/10.31949/jell.v7i1.5941>
- Hobbs, R. (2011). *Digital and media literacy: Connecting culture and classroom*. Corwin.

- Imhof, M. (2008). What have you listened to in school today? *The International Journal of Listening*, 22(1), 1-12. <http://dx.doi.org/10.1080/10904010701802121>
- Karakaya, İ. (2012). Bilimsel araştırma yöntemleri. Abdurrahman Tanrıoğen (Ed.) *Bilimsel araştırma yöntemleri* içinde (s. 55-84). Anı Yayınları.
- Karakoç-Öztürk, B. (2017). Determining metacognitive strategies of secondary school students regarding listening skill. *Journal of Theory and Practice in Education*, 13(1), 158-182. <https://doi.org/10.17244/http-eku-comu-edu-tr.293091>
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Akademik Yayıncılık
- Kassem, H. M. (2015). The relationship between listening strategies used by Egyptian EFL college sophomores and their listening comprehension and self-efficacy. *English Language Teaching*, 8(2), 153-169. <http://dx.doi.org/10.5539/elt.v8n2p153>
- Kazu, H., & Demiralp, D. (2017). Comparison of critical listening proficiency of teacher candidates in terms of several variables. *Eurasian Journal of Educational Research*, 17(68), 81-95. <http://dx.doi.org/10.14689/ejer.2017.68.5>
- Kellner, D., & Share, J. (2007). Critical media literacy: Crucial policy choices for a twenty-first-century democracy. *Policy Futures in Education*, 5(1), 59-69. <https://doi.org/10.2304/pfie.2007.5.1.59>
- Kemiksiz, Ö. (2015). Türkçe öğretiminde eleştirel dinleme. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 299-316.
- Kemiksiz, Ö. (2023). Attitudes of pre-service teachers towards critical listening. *E-International Journal of Educational Research*, 14(1), 245-264. <https://doi.org/10.19160/e-ijer.1208464>
- Kurbanoğlu, S. S. (2004). Öz-yeterlik inancı ve bilgi profesyonelleri için önemi. *Bilgi Dünyası*, 5(2), 137-152.
- Kurudayıoğlu, M. & Kana, F. (2013). Türkçe öğretmeni adaylarının dinleme becerisi ve dinleme eğitimi öz yeterlik algıları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 245-258.
- Lestari, D. (2017). *The correlation between self-efficacy concerning listening skill and listening comprehension of the eleventh-grade students of Sma Negeri Pemulutansalitan*. [Unpublished Master's Thesis] State Islamic University (UIN) Radenfatah Palembang.
- Livingstone, S. (2004). Media literacy and the challenge of new information and communication technologies. *The Communication Review*, 7(1), 3-14. <https://doi.org/10.1080/10714420490280152>
- Lockett, S. R. (1982). *The development and assessment of instructional materials for the teaching of leadership skills to second grade students in selected public scholls* [Unpublished Doctoral Dissertation]. Western Michigan University.
- Maden, A. (2021). Dinleme öz yeterlik algısı ile kaygı arasındaki ilişkinin incelenmesi: Öğretmen adayları örneği. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 263-278. <https://doi.org/10.48066/10.48066/kusob.1004617>
- Mills, N., Pajares, F. ve Herron, C. (2006). A reevaluation of the role of anxiety: Self-efficacy, anxiety, and their relation to reading and listening proficiency. *Foreign Language Annals*, 39(2), 276- 295. <https://doi.org/10.1111/j.1944-9720.2006.tb02266.x>
- Nasrollahi-Mouziraji, A. & Birjandi, P. (2016). Motivational beliefs, self-regulation and EFL listening achievement: A path analysis. *Journal of Teaching Language Skills*, 35(3), 91-118. <https://doi.org/10.22099/jtls.2013.3923>
- Potter, W. J. (2010). *Media literacy*. SAGE Publications.
- Risky, A. (2021). The correlation between FLLA, self-efficacy and comprehension during the Covid-19. *Proceedings of International Conference on English Language Teaching (INACELT)*, 5(1), 19-27.
- Tabachnick & Fidell (2013). *Using Multivariate Statistics* (6. Edt.). Pearson.
- Trace, J. (2013). Designing a task based critical listening construct for listening assessment. *Second Language Studies*, 32(1), 59-111.

- Uçgun, D. (2016). Ortaokul öğrencilerinin okuma ve dinleme kaygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), 1958-1970.
- Wuryaningrum, R., Mutiah, A., & Rijadi, A. (2022). Critical listening: Teacher language awareness (TLA). *The International Journal of Social Sciences and Humanities Invention*. 9(4), 6874-6878. <https://doi.org/10.18535/ijsshi/v9i04.01>
- Yıldız, N. (2015). *Dinleme stratejileri öğretiminin beşinci sınıf öğrencilerinin dinlediğini anlama becerilerine etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi.

Extended Abstract

In terms of cognitive development processes, secondary school level is an important period in which students develop critical thinking skills. The importance of critical listening/monitoring for students in this age group to effectively make sense of the intense message flow from media, social media and other digital platforms, to develop a questioning perspective towards this message flow and to access reliable information reveals the importance of critical listening/monitoring (Buckingham, 2003; Çarkıt, 2019; Imhof, 2008). In this study, critical listening/monitoring self-efficacy levels of secondary school students were examined. In this context, it was analyzed whether the critical listening/monitoring self-efficacy of these students differed in terms of gender, grade level, mother and father education status, pre-school education status, and time spent in front of the screen. When the literature is examined, it is seen that there are studies on the relationship between listening self-efficacy and listening achievement and some of these studies have found a positive relationship between listening self-efficacy and listening achievement (Gaskill, 2002; Graham, 2011; Kassem, 2015; Mills, et al, 2006; Nasrollahi-Mouziraji & Birjandi, 2016), while the other part has found a low-level positive relationship (Risky, 2021). In addition, there are also a small number of studies that have found that listening self-efficacy does not affect listening success (Lestari, 2017). The number of studies on critical listening/monitoring, which is the focus of this study, is quite limited. With the findings of this study, it is aimed to contribute to the development of educational policies and to guide teachers in terms of developing strategies to support critical listening/viewing skills of secondary school students. This study, in which the critical listening/monitoring self-efficacy levels of secondary school students were determined and examined in terms of different variables, was designed in the descriptive survey model. In the descriptive survey model, participants are expected to explain a phenomenon or situation that they have experienced or are experiencing as it is from their own perspectives (Karasar, 2014). In this study, critical listening/monitoring self-efficacy of secondary school students was examined and described in the context of different variables. The population of this study consists of secondary school students studying in Esenler district of Istanbul province. The sample group of the study consists of 1030 students studying in public schools selected randomly in Esenler district of Istanbul in the 2022-2023 academic year. The data of this study were obtained using the "Critical Listening/Watching Self-Efficacy Scale" developed by Çarkıt and Altun (2020b) and the "Personal Information Form" prepared by the researchers. SPSS 26.0 program was used to analyze the data obtained during the study. In this process, the normality distribution of the data was examined first. For this, skewness and kurtosis values were calculated. In this study, it was determined that the skewness values of the scale and its sub-dimensions were between -.39 and +.13, and the kurtosis values were between -.51 and +.37. Accordingly, it was decided that the data showed normal distribution and parametric tests were used in data analysis. It was determined that secondary school students' critical listening/monitoring self-efficacy levels were high in the "Personal Efficacy" dimension and moderate in the "Social Efficacy" and "Barriers" dimensions. According to the average scores obtained from the overall scale, it can be stated that secondary school students' critical listening/monitoring self-efficacy is at a moderate level. On the other hand, it was determined that secondary school students' critical listening/monitoring self-efficacy did not show statistically significant differences in terms of gender, grade level, mother and father education status, pre-school education status, and time spent in front of the screen. According to the results of the research, it can be said that secondary school students need educational activities to improve their critical listening/monitoring social competence levels and to eliminate critical listening/monitoring barriers. The results obtained in the studies of Azizoğlu (2020) and Çarkıt and Altun (2020a) also support this determination. The fact that secondary school students have a moderate level of self-efficacy in the barriers sub-dimension suggests that there is a problem in the process of making sense of the listened/monitored text and producing solutions. As a matter of fact, critical listening/monitoring barriers can be considered as factors that make the process of making sense of the text and generating solutions to the problems mentioned in the text difficult. It can be stated that the lower the mean score in the obstacles sub-dimension, the more qualified the student's critical listening/monitoring process is. Students' metacognitive awareness and

motivation are very important factors in the critical listening/monitoring process (Bourdeaud'hui, Aesaert, & Van-Braak, 2021). Critical listening/monitoring should be considered as a process-oriented skill (Boyd, 2005; Kemiksiz, 2015). In this respect, it is thought that awareness studies to eliminate critical listening/monitoring barriers will be useful. In terms of educational goals, the main factor in the formation of a difference in critical listening/monitoring self-efficacy according to grade levels is the qualified educational practices to be prepared according to the relevant grade levels. The lack of these practices can be considered as an obstacle to the formation of a critical consciousness among students according to their grade level. As expected in the study, it was concluded that there was no increase in critical listening/watching self-efficacy as the grade level increased, that is, there was no linear relationship between these two variables. This situation can be explained by factors such as the environment, the difference in educational practices, and the lack of qualified critical listening/monitoring education. The research is limited to a randomly selected sample of secondary school students studying in Esenler district of Istanbul province. Accordingly, the research can be renewed according to different sample selection. The results obtained in this study with secondary school students can be compared with the results obtained from students at different educational levels. Studies designed in different qualitative research designs can be used to examine the results obtained in this study in depth. Correlational studies can be designed to determine the relationship between different skills and critical listening/monitoring. Action research and experimental studies can be designed to improve the critical listening/monitoring skills of students at different grade levels. Professional development of teachers should be supported in teaching critical listening/monitoring skills. In order to create a critical consciousness as a necessity of the age, critical listening/watching should be included in language teaching programs and textbooks and the necessary digital infrastructure should be created for this.